

ДОБРОБУТ НАСЕЛЕННЯ: ІНДИКАТОРИ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

POPULATION WELFARE: INDICATORS OF LIFE LEVEL AND QUALITY IN THE UKRAINE'S DEVELOPMENT CURRENT CONDITIONS

У статті досліджено сутність поняття «добробуту» та індикатори вимірювання добробуту в економічній науці. Проведено аналіз валового внутрішнього продукту на душу населення як основного показника рівня добробуту. З'ясовано ступінь нерівності доходів населення в Україні. Вивчено показники людського розвитку, що дають можливість виміряти стан людського капіталу. Здійснено моніторинг демографічної ситуації в Україні як опосередкованого показника добробуту.

Ключові слова: добробут, рівень життя, людський розвиток, економічний розвиток, доходи.

В статье исследованы сущность понятия «благосостояние» и индикаторы измерения благосостояния в экономической науке. Проведен анализ валового внутреннего продукта на душу населения как основного показателя уровня благосостояния. Выяснена степень неравенства доходов населения в Украине. Изучены показатели

человеческого развития, которые дают возможность измерить состояние человеческого капитала. Осуществлен мониторинг демографической ситуации в Украине как опосредованного показателя благосостояния.

Ключевые слова: благосостояние, уровень жизни, человеческое развитие, экономическое развитие, доходы.

The article of the notion "welfare" and indicators of welfare measurement in economic science are investigated in the article. The analysis of gross domestic product per capita as the basic indicator of a welfare level is carried out. The degree of inequality in the incomes of the population in Ukraine has been determined. Human development indicators have been studied that make it possible to measure the state of human capital. Monitoring of the demographic situation in Ukraine as an indirect indicator of welfare was carried out.

Key words: welfare, living standards, human development, economic development, incomes.

УДК 338.58:65.014

Трохимчук В.В.

к. е. н., доцент кафедри економіки
Донецький національний університет
економіки і торгівлі

імені Михайла Туган-Барановського
Козлова К.А.

студентка
Донецький національний університет
економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Постановка проблеми. Кожна людина, як і людство загалом, прагне жити в достатку, тому проблеми багатства, добробуту та шляхів і способів їх досягнення не залишаються поза увагою вчених-економістів. Питання підвищення загального рівня добробуту неодноразово виступали об'єктами наукових досліджень, адже він є індикатором рівня та якості життя як окремих індивідів, так і всього населення держави загалом. Поточний рівень добробуту є тим фактором, який стримує людський розвиток або сприяє йому, створюючи додаткові стимули або обмежуючи можливості індивідів та населення загалом щодо реалізації активної економічної поведінки. Збільшення рівня добробуту є ознакою ефективності функціонування економічного механізму держави, його головною метою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженнями сутності поняття добробуту займалися такі вчені, як А. Маршал, А. Пігу, І. Бентам, Р. Адамс, А. Сміт. Вивченню індикаторів і показників якості життєдіяльності присвячено наукові розробки таких зарубіжних авторів, як Р. Барро, А. Бігстен, Дж. Галлуп, В. Нордхауз, М. Равальйон. Серед українських науковців можна виділити таких, як О. Безтелесна, яка акцентує увагу на організації праці, ринкових механізмах управління людським розвитком, прогнозуванні і регулюванні зайнятості населення в регіональному розрізі; О. Грішнова, яка розглядає питання ефективності використання людського капіталу та формування конкурентоспроможності на ринку праці, а також

проблеми людського розвитку в Україні; А. Колот, що є одним з перших, хто в незалежній Україні розпочав фундаментальні дослідження проблем оплати праці в умовах становлення та розвитку ринкової економіки, соціального партнерства, соціальної згуртованості, соціальної відповідальності суб'єктів економіки, держави та громадянського суспільства, соціальної політики; Е. Лібанова, яка запровадила методіку вимірювання людського розвитку на рівні областей, що нині має статус офіційної і використовується Держкомстатом України для щорічних розрахунків.

Постановка завдання. Нині недостатньо дослідженими залишаються система показників поточного рівня добробуту та динаміка добробуту населення України, що обґрунтовує необхідність подальшого вивчення закономірностей зміни рівня добробуту з метою розробки дійових заходів соціально-економічної політики. Тому метою дослідження є виявлення показників вимірювання добробуту нації, аналіз проблем рівня та якості життя населення в Україні, пошук шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проблемність визначення величини добробуту населення спонукала вчених до введення поняття економічного добробуту. Оскільки величину соціального добробуту неможливо виразити кількісною мірою, вчені ввели поняття економічного добробуту, під яким розуміють частину загального добробуту, яка може бути виміряна за допомогою грошей. У Стародавньому Китаї зазначали,

що добробут – це відповідність статусу людини її рівню життя. А. Сміт, основоположник класичної школи, мірилом добробуту вважав заробітну плату. На думку Дж. Бенґама, добробут визначається щастям найбільшої кількості людей. Представники австрійської школи маржиналізму К. Менґер і Ф. Візер надавали великого значення індивідуальним оцінкам корисності, зіставленню вигод і втрат, споживчим очікуванням, розробили способи обчислення загальної корисності [1, с. 19–22].

Загальноприйняте визначення добробуту в економічній літературі зводиться до такого положення: добробут – це позитивний фізичний, соціальний та ментальний стан, який є результатом не тільки діяльності індивіда, але й доступності суспільних благ та відносин з іншими людьми. Він є наслідком задоволення базових потреб, відчуття сенсу життя у людей та можливості досягнення важливої для них особистої мети та участі у суспільному житті. Все це повинне підтримуватись умовами, що включають у себе гарне здоров'я, фінансову забезпеченість, наявність оплачуваної роботи, можливість стати членом суспільної групи, суспільну взаємодопомогу.

Дослідження методологічних засад вимірювання добробуту в економічній науці здійснюється в таких контекстах, як визначення суспільного добробуту, розрахунок якості розвитку, оцінювання рівня та якості життя. Для якісної оцінки рівня життя та добробуту також існує система таких показників: інтегральні показники рівня життя, до яких входять макроекономічні і демографічні; показники економічної активності та пенсійного забезпечення населення; показники матеріальної забезпеченості населення, що містять доходи населення; нерівність у розподілі доходів між окремими групами населення та показники бідності; рівень і структура особистого споживання; житлові умови; соціальна напруженість.

Відносно низький рівень добробуту переважно негативно впливає на економічне зростання. Це виявляється через нераціональну структуру споживання; зменшення доступності благ, від яких залежить якість людського капіталу; недостатній, відповідно до потреб економіки, рівень заощаджень та інвестицій; еміграцію населення; поширення нелегальної діяльності. Позитивний вплив поточного рівня добробуту на економічне зростання виявляється через наявність у більшій частині населення стимулів до підвищення добробуту, які реалізуються в пошуках більш високооплачуваної роботи [2].

Суспільний добробут визначається повнотою забезпеченості населення країни життєво необхідними засобами (культурними, духовними, матеріальними, соціальними та екологічними благами), перш за все до показників добробуту слід віднести валовий внутрішній продукт на душу населення (табл. 1) та диференціацію доходів в Україні.

Як свідчить українська статистика, ВВП на душу населення за період 2010–2016 рр. постійно зростав, а на кінець періоду, що аналізується, склав 47 791 грн., хоча темпи зростання постійно уповільнювались. Найменший приріст порівняно з попереднім періодом відбувся у 2014 р. і склав всього 972 грн. в абсолютному вираженні та 3% у відносному вираженні. З 2015 р. темпи зростання пришвидшились і склали 1 583 грн. та 5%, а в 2016 р. – 14 311 та 42%. Така ситуація є результатом постійного зростання цін в країні, яке обумовлене девальвацією гривні та суттєвим підвищенням комунальних тарифів, а також одночасним падінням обсягів виробництва.

Одним з найбільш точних способів оцінки економічного розвитку держави є ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС). Згідно з оцінками Міжнародного валютного фонду у 2014 р. цей показник в Україні становив 8 668\$, що розміщує нашу державу на 106-й пози-

Таблиця 1

Динаміка реального валового внутрішнього продукту на душу населення України за період 2010–2016 рр.

Рік	Реальний ВВП, млн. грн.	Наявне населення України, тис. осіб	ВВП на душу населення, грн.	Зміна реального ВВП на душу населення	
				грн.	%
2010	949 293	45 779	20 736	–	–
2011	1 138 346	45 634	24 945	4 209	20
2012	1 303 032	45 553	28 605	3 660	15
2013	1 404 791	45 426	30 925	2 320	8
2014	1 369 310	42 929	31 897	972	3
2015	1 431 637	42 761	33480	1 583	5
2016	2 035 168	42 585	47 791	14 311	42

Джерело: складено авторами за [3; 4, с. 134]

ції серед 190 країн/економік світу, за якими було проведено дослідження. У 2015 р. цей показник знизився, а в рейтингу Україна втратила свої позиції на 13 пунктів. За прогнозом на 2016 р. та 2020 р. має місце тенденція до зростання, проте в рейтингу країн позиції негативні. Слід відзначити неоптимістичні позиції України порівняно з іншими країнами. Так, ВВП на душу населення в Україні в 2016 р. менше, ніж в Росії, у 2,2 рази; менше, ніж в Польщі, у 3,4 рази; менше, ніж у Литві, у 3,4 рази; менше, ніж у Франції, в 5,1 рази; менше, ніж в Німеччині, у 5,9 рази; менше, ніж в США, у 7,0 разів [4, с. 136].

Величина доходів та їх розподіл визначають рівень життя, що виявляється в процесі диференціації доходів за групами населення. Станом на 2010 р. «впродовж періоду економічного зростання в Україні основними вигодонабувачами були найбагатші верстви населення. Для більш як 15% найзаможніших громадян темпи приросту доходів були значно вищими від середнього рівня. Вищими цієї середньої приростів від цього показника вони були й для 10% найменш забезпечених українців, проте в середньому цей приріст був значно нижчим від такого самого показника приросту для найбагатших. При цьому з огляду на особливості наявної системи розподілу доходів населення в економіці загалом можна говорити про те, що для найменш забезпечених вищий приріст від середнього відбувся у зв'язку з вторинним перерозподілом доходу через систему соціальних трансфертів. Окреслені тенденції в розподілі доходів зумовили глибоку диференціацію населення України за доходами і, як наслідок, істотну майнову стратифікацію» [5, с. 79].

Але з огляду на дані дослідників [6, с. 136] вже у 2011–2015 рр. українське суспільство можна визначати як суспільство соціальної рівності, оскільки, згідно з даними Світового банку, дециль-

ний коефіцієнт по загальних доходах варіювався в межах 4,4–5,6, що свідчить про меншу нерівність у розподілі доходів в Україні порівняно з державами ЄС. Додатковим аргументом на користь помірної нерівності у розподілі загальних доходів в Україні є коефіцієнт концентрації доходів Джині, варіація якого в межах 20–26%, відповідно до класифікації економік для країн ОЕСР, відповідає низькому ступеню нерівності.

Згідно з розробками вітчизняних науковців можна виявити таку тенденцію: раніше обговорювалися такі категорії добробуту, як рівень життя і величина доходів, але сьогодні більш актуальними є питання вимірювання стану і динаміки людського капіталу. Тому під час характеризувannya якісних показників добробуту населення України необхідно розглянути демографічну ситуацію (табл. 2), яка опосередковано свідчить про рівень якості життя і добробуту, а також індекс людського розвитку, який є сумарним показником розвитку людини.

За період 2010–2017 рр. кількість наявного населення в Україні постійно зменшувалась, а на початок 2017 р. цей показник склав 92,6% від показника 2010 р. Найбільше падіння спостерігається у 2015 р. (з 98,8% у 2014 р. до 93,4% у 2015 р. від рівня 2010 р.), що обумовлене соціально-економічними та політичними подіями 2013–2014 рр. Отже, впродовж останніх років стан демографії в Україні «порівняно з розвинутими європейськими країнами характеризується досить несприятливими показниками: нижчий за середньоєвропейський рівень народжуваності та високий (характерний переважно для менш розвинутих країн) рівень смертності, що зумовлює масштабність і сталість депопуляції» [8, с. 40].

У 2015 р. Україна посіла 31 позицію серед 124 країн світу за рейтинговою оцінкою розвитку людського капіталу, оприлюдненою Всесвітнім

Таблиця 2

Динаміка кількості наявного населення в Україні на початок року за період 2010–2017 рр.

Рік	Кількість наявного населення, тис. осіб			Зміни населення, %			Питома вага у загальній кількості, %	
	Все населення	Міське	Сільське	Все населення	Міське	Сільське	Міське населення	Сільське населення
2010	45 962,9	31 524,8	14 438,1	100,0	100,0	100,0	68,6	31,4
2011	45 778,5	31 441,6	14 336,9	99,6	99,7	99,3	68,7	31,3
2012	45 633,6	31 380,9	14 252,7	99,3	99,5	98,7	68,8	31,2
2013	45 553,0	31 378,6	14 174,4	99,1	99,5	98,2	68,9	31,1
2014	45 426,2	31 336,6	14 089,6	98,8	99,4	97,6	70,0	30,0
2015 ¹	42 929,3	29 673,1	13 256,1	93,4	94,1	91,8	69,1	30,9
2016 ¹	42 760,5	29 585,0	13 175,6	93,0	93,8	91,3	69,2	30,8
2017 ¹	42 584,5	29 482,3	13 102,2	92,6	93,5	90,7	69,2	30,8

¹ без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя

Джерело: складено авторами за [7]

економічним форумом (World Economic Forum). За кількома параметрами у вищезазначених вікових групах Україна отримала в рейтингу світову першість або посіла місце в першій десятці. Сильні позиції нашої країни пов'язані з освітнім напрямом. Зокрема, 100% населення України здобуває початкову освіту, що дає змогу отримати світову першість за цією складовою у всіх вікових групах. Крім того, за рівнем здобуття середньої освіти Україна знаходиться в першій десятці рейтингу. Водночас Україна значно відстає за складовими, що характеризують реалізацію людського капіталу. Рівень інвестування компаній у навчання і розвиток своїх співробітників досить слабкий, про що свідчить 82 позиція рейтингу. Суттєве відставання є за очікуваною тривалістю здорового життя. Відповідно до даних дослідження, в українців після 65 років здорове, активне і продуктивне життя відсутнє. Згідно з оцінками експертів в Україні проживає 31,3 млн. населення працездатного віку, частка зайнятих складає 55%, рівень безробіття оцінюється у 7,2%. Середній вік нашого населення становить 39 років [9]. Людський ресурс – це найбільша цінність та найперспективніша складова для подальшого розвитку. Водночас відсутність економічних стимулів та державної політики призводить до втрати країною талановитих людей.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, протягом останніх років за показниками приросту реального валового внутрішнього продукту спостерігається економічне зростання, що ілюструє ситуацію підвищення рівня добробуту населення України, хоча при цьому він залишається відносно низьким. При цьому динаміка ВВП на душу населення не має позитивного впливу останнього на зміну показників диференціації доходів та демографічної ситуації в країні. Низький рівень добробуту населення, обумовлений падінням виробництва і споживання, недоступністю багатьох економічних благ для населення, обов'язково знижує конкурентоздатність та інвестиційну привабливість держави, що негативно впливає на можливості зростання економіки держави та призводить до диспропорцій у виробництві.

Створення умов для підвищення добробуту населення країни є важливим фактором соціально-економічного розвитку й одним з пріоритетних завдань української держави сьогодні. Необхідність зростання реальних доходів, одержуваних від трудової діяльності, забезпечення оптимальної міжпрофесійної та міжгалузевої диференціації заробітної плати всіх категорій працюючих, встановлення економічно обґрунтованих рівнів державних соціальних стандартів обов'язково повинні бути враховані під час розроблення заходів державної політики доходів і зайнятості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Молчанов В. Теоретичні підходи дослідження добробуту населення України у 19 – на початку 20 ст. / В. Молчанов // Краєзнавство. – 2010. – № 3. – С. 19–27.
2. Науменко А. Вплив добробуту на економічне зростання / А. Науменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/992/1>.
3. Зміна обсягу валового внутрішнього продукту / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Економічна влада в трансформаційному суспільстві : [монографія] / [П. Мазурок, В. Трохимчук, Н. Кравченко]. – Кривий Ріг : Діонат, 2017. – 210 с.
5. Швабій К. Довгострокова тенденція розподілу доходів населення України / К. Швабій // Фінанси України. – 2010. – № 1. – С. 77–86.
6. Юрчик Г. Оцінювання диференціації доходів населення України з урахуванням їх тіньової компоненти / Г. Юрчик, Н. Самоліук // Демографія та соціальна економіка. – 2016. – № 3. – С. 133–144. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2016_3_13.
7. Чисельність наявного населення України / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html.
8. Ангелко І. Оцінка основних складових життєвого рівня населення України / І. Ангелко, Г. Лех // Український соціум. – 2015. – № 2 (53). – С. 36–49.
9. Рівень розвитку людського капіталу України у 2015 році / Економічний дискусійний клуб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://edclub.com.ua/analitika/riven-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-ukrayiny-u2015-roci>.

REFERENCES:

1. Molchanov V. (2010) Teoretychni pidkhody doslidzhennia dobrobutu naselennia Ukrainy u 19 na pochatku 20st. [Theoretical approaches to the study of the welfare of the population of Ukraine in 19 in the early 20 century]. Kraieznavstvo [Local history], no. 3, pp. 19–27.
2. Naumenko A. (2012) Vplyv dobrobutu na ekonomichne zrostannia [The welfare effect on economic growth]. Available at : <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/992/1>.
3. Zmina obsiahu valovoho vnutrishn'oho produktu [Change in gross domestic product]. Available at : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Mazurok P., Trokhymchuk V., Kravchenko N. (2017). Ekonomichna vlada v transformatsijnomu suspil'stvi [Economic power in a transformational society]. Kryvyi Rih : Dionat publ., 210 p. (in Ukrainian).
5. Shvabij K. (2010) Dovhostrokovna tendentsiia rozpodilu dokhodiv naselennia Ukrainy [The long-term tendency of income distribution of the population of Ukraine]. Finansy Ukrainy [Finances of Ukraine], no. 1, pp. 77–86.
6. Yurchyk H., Samoliuk N. (2016) Otsiniuvannia dyferentsiatsii dokhodiv naselennia Ukrainy z urakhuvanniam ikh tin'ovoi komponenty [Estimation of differentiation of incomes of the population of Ukraine taking into account their shadow component]. Available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2016_3_13.

7. Chysel'nist' naiavnoho naseleння Ukrainy [The population of Ukraine]. Available at : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html.

8. Anhelko I., Lekh H. (2015) Otsinka osnovnykh skladovykh zhyttievoho rivnia naseleння Ukrainy [Assessment of the main components of the living

standards of the population of Ukraine]. *Ukrains'kyj sotsium* [Ukrainian society], no. 2, pp. 36–49.

9. Riven' rozvytku liuds'koho kapitalu Ukrainy u 2015 rotsi [The level of human capital development in Ukraine in 2015]. Available at : <http://edclub.com.ua/analitika/riven-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-ukrayiny-u2015-roci>.

Trokhimchuk V.V.

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Economics
Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mikhail Tugan-Baranovsky

Kozlova K.A.

Student
Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mikhail Tugan-Baranovsky

POPULATION WELFARE: INDICATORS OF LIFE LEVEL AND QUALITY IN THE UKRAINE'S DEVELOPMENT CURRENT CONDITIONS

The essence of the notion "welfare" and indicators of welfare measurement in economic science were investigated in the article. It is determined that the current level of welfare is the factor that hinders the development of society or contributes to it, creating additional incentives or limiting the opportunities for individuals and the general population to implement active economic behavior. It is the result of basic needs satisfying, sensing the meaning of life among people and the possibility of achieving an important personal goal and participation in public life. The welfare level increasing is a sign of the state's economic mechanism functioning effectiveness, its main goal.

It was revealed that social welfare is determined by the completeness of the population's provision with vital means (material and non-material goods). First of all, the welfare indicators should include the gross domestic product per capita and the differentiation of incomes in Ukraine. The analysis of gross domestic product per capita, as the main indicator of the welfare level, indicates a slowdown in its growth rates. Trends in the distribution of income have caused the movement of the state income differentiation in Ukraine from deep to moderate property stratification.

The studied indicators of human development make it possible to measure the state of human capital. It was found out that the human resource is the greatest value and the most promising component for further development. At the same time, the lack of economic incentives and state policy leads to the loss of talented people. Monitoring of the demographic situation in Ukraine as an indirect indicator of welfare showed the gradual decline in the population of Ukraine, which indicates an unsatisfactory nation's welfare level.

It has been established that the creation of conditions for improving the welfare of the country's population is an important factor in socio-economic development and one of the priorities of the Ukrainian state today. The necessity of real incomes growing from labor activity, ensuring of optimal inter professional and inter sectoral wage's differentiation for all categories of employees, establishing economically grounded levels of state social standards must be taken into account when developing measures of public policy on income and employment.